

Łukaszewicz, Bohdan

"Rozmiary przymusowego zatrudnienia obywateli polskich w gospodarce Prus Wschodnich w latach 1939-1944", Bohdan Kozięło-Poklewski, [w:] "Studia nad faszyzmem i zbrodniami hitlerowskimi II", Warszawa-Wrocław 1975 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 442-443

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

spełniała w walce o utrzymanie polskiego stanu posiadania w warunkach niewoli. Dla językoznawców fototypiczne wydanie tekstów, zapisanych w sposób na ogół dokładny pod względem językowym, stanowi również interesujący materiał źródłowy. A zatem *Stoi lipa, lipuleczka* to pod wielu względami godna uwagi, dobrze wydana pozycja.

Edward Martuszewski, Tadeusz Swat

Bohdan Kozięłło-Poklewski, *Rozmiary przymusowego zatrudnienia obywateli polskich w gospodarce Prus Wschodnich w latach 1939—1944*, w: *Studia nad faszyzmem i zbrodniami hitlerowskimi II*, Warszawa—Wrocław 1975, ss. 45—74. Acta Universitatis Wratislaviensis No 281.

Bohdan Kozięłło-Poklewski niejednokrotnie już podejmował problematykę Prus Wschodnich w okresie dyktatury nazistowskiej. Omawiany poniżej artykuł jest fragmentem wyników jego kilkuletnich badań. Wykorzystując zestawienia statystyczne, opracowane przez Ministerstwo Pracy Rzeszy na podstawie materiałów krajowych urzędów pracy, a publikowanych w tajnym, przeznaczonym do użytku wewnętrznego wydawnictwie *Der Arbeitseinsatz im Deutschen Reich* (od 31 lipca 1943 zmieniono tytuł na *Der Arbeitseinsatz im Grossdeutschen Reich*) oraz akta landratur wschodniopruskich, akta Biura Informacji i Poszukiwań Zarządu Głównego PCK, autor stara się odpowiedzieć na pytanie, ilu obywateli polskich — robotników i jeńców wojennych — zatrudniano w Prusach Wschodnich w latach 1939—1944.

Część pierwsza artykułu poświęcona jest zatrudnieniu polskich jeńców wojennych i cywilnych z kampanii wrześniowej. Wbrew postanowieniom Konwencji Haskiej z 1907 roku i Konwencji Genewskiej z 1929 roku o możliwości wykorzystania jenieckiej siły roboczej, Niemcy już od pierwszych dni II wojny światowej wykorzystywali pracę jeńców bez względu na ograniczenia, dotyczące czasu pracy, jakości żywienia, zakwaterowania, rodzajów zatrudnienia, wynagrodzenia za pracę, opieki zdrowotnej.

W pierwszych dniach października 1939 roku w rolnictwie wschodniopruskim pracowało ponad 46 tysięcy jeńców wojennych i cywilnych. Jednocześnie planowano w najbliższym czasie zatrudnić około 15—20 tysięcy jeńców w innych działach gospodarki. W ostatnim kwartale 1939 roku ogółem zatrudnionych było w gospodarce Prus Wschodnich ponad 60 tysięcy jeńców.

W połowie marca 1940 roku, jak ustalił Kozięłło-Poklewski, rozpoczęła się akcja pozbawiania jeńców wojennych statusu jenieckiego i przenoszenia ich na status robotników cywilnych. Akcja ta trwała aż do połowy września 1942 roku; w jej wyniku uległ formalnemu zmniejszeniu stan zatrudnienia polskich jeńców wojennych, zazwyczaj bowiem jeńcy nawet nie zmieniali miejsca pracy, po prostu w miejscu dotychczasowego zatrudnienia zmuszano ich do podpisywania deklaracji, w których „zgadzali się” na pozostanie w Rzeszy w charakterze robotników cywilnych. W ten sposób w oficjalnych statystykach grupa ta nie występuje już jako zatrudnieni jeńcy wojenni, ale jako robotnicy cywilni, stąd w styczniu 1942 roku w Prusach Wschodnich oficjalnie zatrudnionych było 6898 polskich jeńców wojennych, co stanowiło 80% ogółu zatrudnionych jeńców wojennych w prowincji wschodniopruskiej.

Odsetek ten (jak i liczba bezwzględna) stale się zmniejszał. W lipcu 1942 wynosił 5,1⁰/₀.

W drugiej części artykułu autor przedstawił stan zatrudnienia robotników cywilnych — obywateli polskich, którzy stanowili podstawową grupę zatrudnionych przymusowo w Prusach Wschodnich robotników zagranicznych. Od czerwca do grudnia 1940 roku liczba zarejestrowanych w urzędach pracy Prus Wschodnich robotników zagranicznych wynosiła 30 505 osób, w tym 24 157 mężczyzn. Jak dowodzi Kozięło-Poklewski — liczby te mogą dotyczyć jedynie obywateli polskich. Pierwsze znane oficjalne dane o narodowości robotników zagranicznych, pracujących w gospodarce Prus Wschodnich, pochodzą z kwietnia 1941 roku. I tak, w kwietniu 1941 roku zatrudnionych było 52 879 obywateli polskich (w tym 39 575 mężczyzn). W styczniu 1942 roku liczba ta wzrosła o 21 020, na koniec zaś tego roku o dalszych 18 487 obywateli polskich. Na koniec 1943 roku wyniosła 131 625 (w tym 85 325 mężczyzn) zatrudnionych, by we wrześniu 1944 roku osiągnąć liczbę 91 875 mężczyzn i 54 082 kobiety. Analizując procentowy udział obywateli polskich wśród ogółu zatrudnionych w Prusach Wschodnich stwierdzić można, iż obywatele polscy stanowili dominującą grupę wśród zatrudnionych robotników zagranicznych: od 83⁰/₀ w kwietniu 1941 roku po 74,4⁰/₀ w marcu 1943 i 61,6⁰/₀ we wrześniu 1944 roku. Zmniejszenie odsetku obywateli polskich po 1942 roku związane było z systematycznym wzrostem liczby deportowanych z terenów Związku Radzieckiego.

Poza ustaleniem rozmiarów zatrudnienia obywateli polskich w gospodarce Prus Wschodnich, autor przedstawił miejsce pochodzenia zatrudnionych i rozmiary przymusowego zatrudnienia obywateli polskich w Prusach Wschodnich na tle całej Rzeszy.

Artykuł opatrzono streszczeniami w języku niemieckim i francuskim.

Miejmy nadzieję, iż zapowiadana przez Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego praca Bohdana Kozięło-Poklewskiego *Zagraniczni robotnicy przymusowi w Prusach Wschodnich w latach II wojny światowej* w najbliższym czasie dotrze do rąk czytelników, co pozwoli na rozszerzenie naszej wiedzy na temat dziejów Prus Wschodnich w tym okresie.

Bohdan Łukaszewicz